

מבט על, גיליון 483, 7 בנובמבר 2013

האסטרטגיה האיראנית: יצירת פתרון או אשליה?

אבנר גולוב

ערב סבב השיחות השני בז'נבה בין איראן לבין מדינות ה-P5+1 (ארצות הברית, רוסיה, סין, בריטניה, צרפת וגרמניה), המערב משדר אופטימיות באשר לסיכויים לפיתרון דיפלומטי לתכנית הגרעין האיראנית. כל מי ששואף לפתור את המשבר בדרכי שלום מקווה שהאופטימיות מוצדקת, אולם אסור שאופטימיות תהפוך לשאננות. הנשיא אובמה הצהיר לאחרונה שארצות הברית מגיעה לשיחות עם איראן ב"מבט מפוכח". כחלק מגישה זו, על המערב לבחון את ההשפעה האמיתית של הסנקציות ואת מאזן השיקולים ולוח הזמנים האיראני. בחינה קפדנית של גורמים אלו מצביעה על האפשרות שאיראן מנהלת אסטרטגיה מתוחכמת, שתבטיח, כי היא תהפוך בפועל ל"מדינת סף", המסוגלת לייצר נשק גרעיני מבלי שהמערב יוכל לעצור בעדה. הסנקציות שנכפו על איראן הצליחו לשכנע אותה לשאת ולתת על תכנית הגרעין הצבאית שלה. עם זאת, הסנקציות נועדו ללחוץ על איראן להסכים ל"עסקה סבירה", שתמנע ממנה את האפשרות להשתמש בהסכם ככיסוי להמשך תכנית הגרעין שלה. הנשיא רוחאני עדיין לא אימץ יעד זה, ולכן יש לתהות האם שינוי הטון האיראני הוא שינוי טקטי בהתנהלות מול המערב, או שינוי אסטרטגי בנכונות להסכים לפשרות אמיתיות במסגרת הסכם. ההצעות האיראניות שפורסמו עד כה מתייחסות להסכמים חלקיים בלבד, שיגבירו את הפיקוח על חלק מהמתקנים ויעצרו העשרת אוראניום ברמה נמוכה – מדד שכמעט ואינו אפקטיבי בכול הקשור להארכת הזמן הדרוש לייצור פצצה, במקרה שהמשטר יחליט על כך.

המנהיג העליון עלי חמינאי, מקבל ההחלטות האמיתיות באשר לתכנית הגרעין האיראנית, מוצא עצמו "בין הפטיש לסדן". הוא נדרש לאזן בין הדרשה הציבורית לשפר את מצבה הכלכלי של איראן – דרישה הנתמכת גם על-ידי גורמים פרגמטיים בהנהגה האיראנית, לבין גורמים רדיקליים במשטר, הדורשים שימור ההתנגדות למערב כערך מרכזי של ה"מהפכה האסלאמית" ודוחים כול פשרה בסוגיית הגרעין.

עד כה חמינאי אימץ אסטרטגיית התמודדות מתוחכמת למדי. הוא מביע ספקות באשר לנכונות האמריקנית להגיע להסכם, ומרחיק עצמו מהמחוות הפומביות של הנשיא רוחאני כלפי המערב, כמו שיחת הטלפון עם הנשיא אובמה. הוא תומך בחידוש השיחות בפומבי, אולם מייחס את היוזמה לרוחאני ולממשלתו. אסטרטגיה זו מאפשרת לחמינאי לצאת נשכר בכל מצב: אם רוחאני יצליח להסיר את הסנקציות הבינלאומיות בתמורה לפשרות שישמרו את יכולותיה הגרעיניות של איראן - יזקוף חמינאי את החתימה על ההסכם, לזכותו. אם רוחאני ייכשל – הספקנות של חמינאי כלפי המערב תקבל משנה תוקף, ותצדיק את המשך "כלכלת ההתנגדות" (resistive economy), שתאפשר לאיראן זמן נוסף לבסס את תכנית הגרעין הצבאי שלה. תשתית הגרעין המתקדמת של איראן תוכל לאפשר לחמינאי להתגבר על הסנקציות, אם ישכיל להסיט את התסכול של עמו מכשלון השיחות אל עבר המערב.

התפישה הרווחת במערב, היא שהצהרותיו של הנשיא רוחאני בנוגע לכוונתו לפתור את המשבר מול המערב בתוך שנה מעידות על כך שאיראן מעוניינת ליישב את המחלוקת במהירות. הנחה זו אולי נכונה לגבי רוחאני, שנבחר כדי להסיר את הסנקציות, אולם היא לא נכונה לגמרי לגבי המנהיג העליון. חמינאי יתמוך במשא ומתן מואץ רק אם רוחאני יצליח להגיע לעסקה שתשמר את יכולותיה הגרעיניות של איראן. אם רוחאני ייכשל בכך, חמינאי עלול להעדיף לגרור את השיחות עד להכרזה על כשלון, ולנצל את השיחות כדי לבסס עוד יותר את היכולות הגרעיניות האיראניות, ולהפחית את האיום של תקיפה מערבית על תשתיות הגרעין שלה.

נוכח האפשרות של אסטרטגיה איראנית מתוחכמת כזו, על המערב לפעול בשתי רמות בו זמנית: להעמיד למבחן את כוונותיה של איראן מחד, ולגבש תכנית חלופית בעת הנוכחית למקרה שיתגלה, כי איראן איננה נכונה לוותר על יכולותיה בתחום הגרעין. תכנית חלופית כזו תידרש לטפל בשלושה היבטים עיקריים:

- 1. הגדרת מסגרת זמנים קצרה להסכם:** כדי להעמיד את האסטרטגיה האיראנית למבחן, ארצות הברית ושותפותיה למשא ומתן חייבות לקצר את לוח הזמנים להשגת הסכם, על מנת ליצור "עסקת חבילה" מקיפה וסופית, שתיתן מענה לכל ההיבטים של סוגיית הגרעין האיראני בתוך חודשים ספורים. דבר זה יאפשר למערב לקבוע האם האיראנים רצינים בכוונותיהם. גם אם יידרשו ויתורים חלקיים כדי לבנות אמון בין הצדדים בהתחלה, יש להתנות אותם בויתורים משמעותיים של הצד האיראני בתום תקופת זמן קצרה, שתיקבע מראש. בכל מקרה אין להסיר את הסנקציות נגד איראן עד ליישום ההסכם הסופי. הסרה מוקדמת של הסנקציות עלולה להביא לקריסתו, ולאיבוד המנוף המרכזי של המערב נגד איראן עוד לפני השגת הסכם.
- 2. הקמת ערוצי תקשורת מול גורמים מתונים באיראן:** מכיוון שהעם האיראני הוא מושא הלחץ של המערב הוא מהווה גורם מרכזי בשיחות שבין איראן למערב. מסיבה זו על ארצות הברית לפתח ערוצי תקשורת, רבים ככל שניתן, מולו. הטלוויזיה, ערוצי הלוויין והאינטרנט הם אמצעים חשובים להעברת המסרים המערביים ולהעלאת האמינות של המערב בקרב הציבור האיראני, ובייחוד בקרב הכוחות הפרגמטיים שבקרב. למרות שהיכולת לנצל כלים אלה מוגבלת לנוכח כוחם של מנגוני השליטה האיראניים בהם, מאמץ כזה יאפשר למערב להתמיד בניהול "הקרב" על תודעת העם האיראני ואולי אף לזכות בתמיכה של חלקו. רק כך ניתן לפעול נגד נסיונות תעמולה של המשטר האיראני ולהתמודד עם נסיונות עתידיים להאשים את המערב במקרה של כישלון השיחות.
- 3. גיבוש חלופה לשיחות:** ארצות הברית חייבת להבטיח, ביחד עם שותפותיה לשיחות, שהאפשרות של אסטרטגיה איראנית מתוחכמת ומטעה לא תביא לכך שאיראן – כמדינת סף – תהיה עובדה מוגמרת. לשם כך על המערב ליצור חלופה שתיגבה מחיר כבד מהמשטר האיראני, אם איראן לא תהיה מוכנה לספק ערבויות אמינות לכך שההסכם עמה לא ישמש מעטה להתקדמות לפצצה גרעינית. במקרה כזה, המפתח לאיום כלכלי שיוכל לשנות את מאזן השיקולים האיראניים טמון בגיוס של רוסיה, סין והודו לסבב חדש של סנקציות בינלאומיות. זאת מכיוון שעד היום הסחר של מדינות מרכזיות אלו עם איראן נפגע רק במידה מצומצמת במסגרת הסנקציות הבינלאומיות. בנוסף, על ארצות הברית להגביר את אמינות האיום הצבאי מצדה. השילוב של לחץ צבאי ולחץ כלכלי הוא האסטרטגיה היחידה שתוכל לשכנע את איראן להגיע לשיחות ז'נבה, ויש להניח שזו גם האסטרטגיה היחידה שתוכל לשכנעה להסכים ל"עסקת סבירה", אם היא תסרב לאופציה זו בשיחות הנוכחיות.

השיחות בז'נבה צריכות לשמש מבחן לכוונותיה האמיתיות של איראן. בינתיים, על המערב לגבות את הצהרתו של מזכיר המדינה האמריקני ג'ון קרי, כי "מילים אינן חלופה למעשים", ולהתכונן לתרחיש שיחייב את החרפת הצעדים מול טהראן. זו הדרך היחידה להבטיח שהשיחות על תכנית הגרעין האיראנית יקדמו את העולם לעבר פתרון אמיתי ולא לעבר אשליה של פתרון.